

LEGENDA O MARIJI Z ROBIDJA

V tistih davnih časih, pred sto in sto leti, so bile grapé, ki se vlečejo od Tolmina proti severu, še bolj divje in zapuščene kakor so dandanes. Na osojnih, strmih obronkih je stala le redka hiša. Na ozke stezé, ki so se vzpenjale nad vratolomnimi prepadi, je zašel le redek popotnik, kak domačin ali razbojnik, ki se je skrival v ondotnih gozdovih. V dnu sotesk so med kamenjem in gruščem, napol skrite v zelenju, tekle in žuborele vodé. Sonce, ki se je pomikalo čez vrhove, je skozi gosto grmovje le redko posijalo do vlažnih, z mahom in trhlečim listjem pokritih tal.

Med številnimi gorskimi koleni, rebri, kolki, sedli in brdi, ki so se vrstila druga za drugo, se kopičila vzdolž in v šir, je iz boka mogočnega hriba molelo sleme, ki je imelo obliko konjskega hrbta in se je imenovalo Robidje. Vleklo se je proti jugu, spodaj je bilo do tesnih grapâ poraslo z gozdovi, a na vrhu skoraj golo; zemlja je bila preplitka, da bi drevesa mogla pognati korenine. Ustno izročilo trdi, da je bila svoj čas na slemenu planina za drobnico, a so jo opustili zaradi oddaljenosti in slabe paše. Poslej se je na njegovih položnih pobočjih bohotila jelša prepletena in opletana z robido in lozo, vmes je poganjala preslica, praprot in brinje. Ta gmajna je bila last vseh in nikogar. Kdaj pa kdaj so zašli nanjo otroci, da so se v samoti igrali, ali kaka koza ali ovca.

Menda Bog ni ustvaril večje samote od Robidja. Daleč naokrog ni bilo kmetije, kaj šele vasi. Edina bajta, ki je stala pri grapi na robu gozda, ob stezi, ki je vodila v dolino, je bila Brinarjeva. Siroštvo je gledalo od njenih sten in od strehe; družina je imela le nekaj lazov, nekaj glav kozâ, ki so se pasle po Robidju. Pa oglje so žgali v gozdu kot njihovi pradedje, nosili so ga prodajat v tolminske kovačije in še dlje v deželo.

Imeli so dva sina in hčer Katrico; ta se je iz suhljatega dekletca razvila v brhko dekle; ko je dosegla osemnajsto leto, je bila lepotica. Ljudje je niso videli drugače kakor ob nedeljah, ko je prihajala k maši v Tolmin, vendar je glas o njeni lepoti šel daleč naokrog. »Skoraj tako lepa, kakor Brinarjeva Katrica,« so rekli, kadar so hoteli približno označiti lepoto takega dekleta. »V pobožnosti in čednosti je gotovo ne doseza,« so dostavljali. Bila je pobožne družine in vzgojena v strahu božjem, a mila in dobra tudi po svojem stvarjenju. Zaradi svoje lepote ni bila ničemurna, saj se je je komaj zavedela, ni hodila na plese, ne obračala oči za fanti. Sto in tisoč poželjivih pogledov je šlo za njo, vendar se ji nihče ni upal približati. Bili so prepričani, da je svoje življenje zaobljubila Bogu in pojde v samostan, ako Mu ne misli do smrti služiti na tisti samoti.

Nikoli ni zamudila nedeljske maše, četudi je bilo v Tolmin, k Materi božji na Ilovici, več ur hoda. Bila je lačna vikarjevih zdaj hrumečih zdaj božajočih besed, žejna petja in molitve, vsaka misel ji je bila pogovor z Bogom. Le sredi trde zime, ko je zapadel sneg in še niso bile narejene gazi, ni mogel zaradi nevarnih plazov in prepadov nihče v cerkev; ostali so doma in molili pred bornim kipcem Matere božje, ki je stal v kotu. Tisti tedni so bili za Katrico dolgi, daljši kot pol bridkega življenja. Težko je čakala, da je sonce predrlo oblake, da so nehali grmeti plazovi in so se naredile poti.

Neke poletne nedelje je morala ostati doma, da je pasla kozé na Robidju. Bila je ubogljiva in se niti z najtišjo mislijo ni uprla očetovemu ukazu. Že zmlada je rada pasla in je veliko pasla vse dni razen nedelje. Pazila je na živino, učila se je šivati in se je v mislih tiho smehljala predse. Ljubila je vse stvari, ki so ji govorile vsaka v svojem jeziku, nagajive koze, ki so se vzpenjale na skale in na grmovje, jelšo in robido, preslico in brinje, revne cvetice, ptice in zverjad. Vse, kar je objel njen pogled, kar je ujelo njeno uho, ji je bilo v prijetno družino; še ob metulju, ki ji je sedel na roko, ji je vzdrhtelo srce, kakor da je poslanec božji.

Tisto nedeljo pa ji nobena stvar ni mogla razveseliti srca, bilo ji je do dna duše hudó. Dan je bil tako sončen in lep, a ona tako žejna božje besede, lepote petja in oltarjev, da ni imela obstanka. Da, saj si je očitala zaradi tega, a se ni mogla potolažiti. Neki notranji nagib jo je vodil na holm, ki se je dvigal iz boka slemena, odkoder je bil razgled v dolino.

Pod njo je ležala tolminska kotlina, obkrožena s slemeni in griči. Po sredi doline se je vila Soča, ki se je izgubljala med zelenimi bregovi proti jugu. Na enem izmed stolpov na Kozlovem robu se je vilo bandero. Borne hiše podložnikov, ki so se razmetane vlekale tja do Dvora, so se zdele ko temne krtine. Katrica je bila predaleč, da bi mogla razločiti ljudi, še posamezna drevesa so se nerazločno stapljala z ostalim zelenjem. Njen pogled ni iskal ne dreves ne ljudi. Oči so ji obstale pri Mariji na Ilovici, cerkev je bila skoraj čisto nova in bela. Zvonilo je k maši. Tudi od svetega Danijela na Volčanskem polju ji je sapa, ki je vela od juga, prinašala glasove na uhó. Le cerkvena svetega Duha je tiha in mračna stala pod tolminsko vasjo.

Katrici je bilo, kakor da ji glasovi zvonov legajo v dušo, prebujali so ji še večje hrepenenje po Bogu. Zaječala je, kakor da jo je vso zajela bolečina, porodila se ji je drzna želja, pokleknila je na bližnjo skalo in sklenila roke.

»Marija, daj, da bom pri maši!« je zadrhtela.

Ali ni grešila s svojo drzno željo? Zamižala je, kakor da pri priči pričakuje kazni. Toda okoli nje je bilo vse tiho in mirno, le ptice so pele, čmrlj ji je brenčal okoli glave, nič se ni zgodilo.

Znova je odprla oči, pomežiknila v sonce, se ozrla navzdol, k Materi božji na Ilovici. Začudila se je temu, kar je videla; ni mogla verjeti,

pomela si je veke, da bi se prepričala, ali morda ne sanja. Ne, bila je resnica.

Nebesa so bila odprta, od njihovih vrat je padal zlat trak prav do cerkve, ki je bila iz daljave kakor bela golobica. Zlat trak — nebeška cesta, po nji pa so tekle trume angelcev. Dvignili so cerkev Matere božje in jo nesli, kakor da stopajo po nevidnih oblakih, navzgor, zmeraj bliže Katričinim očem. Nesli so jo, kakor da ni iz kamenja in lesa, ampak lahka ko peresce, pri tem so peli, se igrali med seboj in se smejali kot otroci.

Katrica pa je še vedno klečala s sklenjenimi rokami, s široko odprtimi očmi, tresoča se v duši in po vsem telesu. Ne, ni sanjala, ni spala, bila je resnica, kljub temu ji je bilo zopet in zopet težko verjeti, da se res godi, kar se je godilo. To je bil eden izmed tistih dogodkov, ki ga doživi le en sam človek vsako stoletje. Preden se je do dobra zavedela, ji je bila cerkev prav blizu, ne samo pred očmi, čutila jo je v srcu.

Angeli so izginili, z njimi petje in smeh, tudi nebeške ceste ni bilo več. Biló je vse kot po navadi, le cerkev je stala tam in je imela eno steno odprto. Katrica je gledala v njeno notranjost, videla je vernike, kip Matere božje na oltarju, vikarja, slišala petje in šepet molitve, čutila je vonj kadila. Poznala je polovico ljudi, kakor vsako nedeljo, njene tovarišice so klečale ob stranskem oltarju, oče in mati sta vzdihaje molila, brata sta se ozirala v stransko okno, ki se je lesketalo v soncu... In je vendar hkrati čutila, da je še vedno na gmajni, četudi ni več slišala petja ptic in neketanja kozâ in ni več vdihavala vonja praproti, preslice in brinja.

Nič več je ni obhajala božja groza kot v prvem trenutku, tudi se ni več čudila. Mati božja se ji je nasmehnila. Vikar je stopil na prižnico, vsa zaverovana mu je gledala v uvela lica, željna je bila besedo za besedo. Med mašo je vzdihala, se trkala na prsi, čutila je veliko zadoščenje v svoji duši. In vse, pridiga in sveto opravilo, je bilo tako naglo končano, kakor da je trajalo le nekaj trenutkov. Ko je utihnil poslednji očenaš in je zadnja pesem odzvenela pod stropom, se je Katrici zdelo, da se je zdramila iz sladkih sanj, dvignila je glavo. Izginili so bili verniki, oltarji, kip Matere božje, cerkev. Sonce se je lesketalo, zelenelo je grmovje, koze so se pasle. Pod njo je ležala tolminska kotlina, na Kozlovem robu je stal grad, a pod gradom cerkev, ki je bila iz daljave kot igračica. Vse je bilo ko prej, preden je bila pokleknila na skalo in izrekla drzno željo, le sonce se je bilo med tem pomaknilo na poldan in peklo ko žerjavica.

Ni dvomila, da je bila res pri sveti maši. Nobeno doživetje se ji dotlej ni tako globoko zasadilo v dušo. Tega bi ne bila mogla sanjati ali si domišljati. Venomer se je zahvaljevala Bogu in nestrpno pričakovala domačih, da se vrnejo od maše.

»Angeli so mi prinesli cerkev, pri maši sem bila,« jim je povedala; težko je sama nosila to skrivnost.

Oče in mati sta se zavzela. Katrica nikoli ni lagala, tudi ni imela bujne domišljije, da bi si kaj na lepem izmišljala kot nekateri otroci.

»Grdo je, da si nas pozdravila z lažjo,« jo je pokaral oče. »Ali nisi med tem molila?«

Niso ji verjeli.

»Res je bilo,« je ponovila in jim odkrito zrla v oči.

Povedala je vse od začetka do kraja, ponovila je vikarjevo pridigo skoraj do besede, vedela je, kje v cerkvi je kateri izmed njih stal in kako se je vedel med mašo. Solze je imela v očeh.

Domači so jo poslušali s svetim strahom, kakor še nikoli niso poslušali božje besede. Bolj kot njenemu pripovedovanju so verjeli njenim očem, v katerih je trepetal dih božjega razodetja.

»Bog ti je bil dober,« se je materi zatresel glas, ko je hči umolknila. »Glej, da ne zapraviš njegove milosti.«

»Ni, da bi o tem govorili okrog,« je rekel oče po preudarku. »Treba je molčati.«

Saj bi bilo Katrici že zaradi ponižnosti težko govoriti o tem, ker bi vsaka beseda nehote zvenela kakor lastna hvala. Težko ji je bilo tudi molčati, ker je želela, da bi se glas o tem, zaradi božje hvale, raznesel med vse ljudi.

Ubogala je očeta.

O tem dogodku se je kljub temu razvedelo. Nihče se ni vpraševal, komu je skrivnost ušla čez ustnice. Novica je našla pot do najbližjega sosedu, ki je bil oddaljen uro hoda, nato je švigala od hiše do hiše; dlje kot je šla, naglejša je bila. Dosegla je Tolmin, od ondod se je širila po vseh dolinah, po vseh cestah na deželo. Sprva so jo ljudje samo šepetali, nekateri ji niso prav verjeli, slednjič so govorili samo o tem po vseh hišah, po cestah in krčmah, nikogar več ni bilo, ki bi bil podvomil v resničnost čudeža.

Najbolj goreči so prihajali na daljno samoto, ki so jo prvič le stežka našli. Ali je res? Brinarjevi so jim potrdili. Kako je bilo? Dekle je že stokrat vse povedalo, od začetka do konca. Hoteli so videti mesto, kjer se je zgodil čudež. Katrica jim je pokazala belo skalo na gmajni, na kateri je takrat klečala. Vernikom se je zdelo, da vidijo odtise njenih kolen. Poklekali so tja in vroče molili, kakor da pričakujejo novega čudeža. Ta in oni je trdil, da je videl med molitvijo odprta nebesa in Mater božjo na zlatem prestolu.

Ob skali so zasadili križ, ki so ga okrasili s cvetjem, da bi se nihče ne zmotil glede svetega kraja. Potem so obesili na križ starinsko podobo Matere božje, ki so ji naredili strešico, da je ni pral dež. In vsak romar, ki je poslej prišel na sleme, je prinesel s seboj velik kamen za pokoro in odpuščenje grehov. Prišli so možje s krampi, lopatami in zidarskimi žlicami, robotali so toliko časa, da je zrasla kapela. Pobožni imenitnik, ki je prihajal vsako poletje na patrijarhov Dvor v Tolmin, in čigar ime se ni ohranilo, je daroval veliko soho Matere

božje, ki jo je bil iztesal in izrezljal potujoči umetnik. Po ozki stezi, po kateri nista mogla hoditi po dva in dva vstrie, so jo prinesli v dolgi procesiji in jo postavili v kapelo. Tam je stala ovenčana in z nasmehom na ustnicah, z milobnim izrazom v očeh gledala na vernike, ki so poklekali pred njo in molili.

Robidje je postalo božja pot. Nekdanja samota je oživela. Romarji so prihajali od blizu in od daleč, prinašali svoje uboštvo in vroče prošnje. Nikjer ni zapisano, tudi v ustnem izročilu se ni ohranilo, koliko duševnega gorjâ je bilo tam ozdravljenega. O telesnih ozdravljenjih so pričevale številne bergle in obveze, ki so visele na vseh stenah. Biló je v tistih časih na naših gričih in holmih vse polno kapel in cerkvá, kakor jih ni dandanes, vendar so se vsa srca in vse oči obračale le k Materi božji na Robidju.

Vsak romar je iz čisto posvetnih nagibov hotel videti tudi Katrico, izvoljeno deklico. Glas o njeni lepoti in čednosti se je bil zdaj še huje raznesel ko prej. Ljudje so se ustavljali ob revni bajti, posedali v senci, prigrizovali iz svojih culic, pili vodo in se razgovarjali z dekletom. Ponujali so ji tudi darov, ki jih je zavračala; sprejemala je le, kar so ji dajali za okras kapele in Marijine sohe. Ni se prevzela, občudovanje romarjev ji je bilo zoprno, prej ko slej je bila skromna in pobožna.

Zlodeju je bila nova božja pot, kjer je nekatera mlačna duša znova našla k Bogu, trn v peti. Ta dobri poznavalec človeških slabosti se je oblekel v črno žametno obleko, na glavo si je posadil klobuk s peresom. Tak, lep kakor vitez, s črnimi, zapeljivimi očmi in ostro bradico je iznenada stopil iz grmovja pred Katrico. Preplašila se je in se začudila; plemiči niso prihajali na Robidje, vsa se je tresla in ni vedela, kam naj bi pogledala.

Zlodej pa se ji je prijazno smehljal, grebel s prsti po bradici in veselo mežikal. Tako ji je rekel, da glas o Materi božji na Robidju gre daleč po svetu, da je dosegel celo nemške dežele, odkoder je on doma. Ali bi mu ne pokazala, kje stoji kapela?

Katrica ga je povedla na holm. Tujec pa ni pokleknil, ni vzdihoval in molil, ni gledal Marijino soho, oči je upiral le v dekle in ni mogel odtrgati pogleda z njenih lic.

»Lepa si,« je zapel s sladkim glasom.

Katrica se je zdrznila kakor pod težo črne izkušnje, najrajši bi bila pobegnila, a ji je bil vendar sladek glas tako zamamil srce, da mu je odgovorila:

»Nisem lepa, ker sem tako revno oblečena.«

»Kupi si novo obleko in boš lepša kot grajska gospodična.«

»Kako naj si kupim novo obleko, ko sem tako uboga?«

»Ali ti romarji ne prinašajo darov?«

Tedaj je bil zlodejev obraz že tako blizu njenega, da je čutila tujo sapo na svojih licih, zapeljive oči so jo zbadale v dušo. Mamilo

jo je, bila je ženska, a hkrati jo je obšla taka groza, da je kriknila in pobegnila.

Zlodej je izginil, kakor se je bil prikazal.

Njegove besede pa so ostale, ko strup so legle v dekletovo srce. Prihajale so ji misli, ki so ji bile prej tuje, mrščavica jo je stresala ob njih, zaman jih je odganjala, spovračale so se ji vedno znova, še v nočeh ji niso dale miru.

V svojem srcu se je bila zaobljubila, da bo vse življenje služila Materi božji in Bogu. Zdaj so se ji deklinške želje in hrepenenja, ki jih je bila potlačila z zaobljubo, znova prebudile, trapile so jo huje ko kdaj prej, vsako minuto podnevi in ponoči. Misli so jo vodile v življenje, na ples in v krčmo, s svati pred oltar in v zakonsko posteljo, v krog kričečih otrok in v družbo ženâ. Pred njenimi očmi so plavale zgolj sladkosti, ki so jo mamile od dne do dne huje, vedno z manjšim odporom se je bojevala z izkušnjavo, ki ji je vstajala iz mesa in iz krvi, čutila je, da podlega.

In je sklenila, da sešije za Marijino soho novo oblačilo. Za denar, ki so ga ji bili dali romarji, je kupila modrega blaga. Ko je rezala obleko, jo je vrezala zelo dolgo in zelo široko, predolgo in preširoko za Marijino soho. Tega se je zavedala in se vendar ni do konca zavedala, delala je ko v sanjah. Šivala je, šivala, težko mislila, trepetala, solze so ji kapljale iz oči, hkrati se je smejala. Obleko je obšila z najlepšimi in najdražjimi trakovi in čipkami. Za Marijo ni nič predrago in prelepo, si je govorila. Zavračala je grenke očitke, ki so ji plahi, nejasni vstajali iz duše. Zdaj pa zdaj je prenehala z delom in vzdihnila, roke so ji zastale in obležale v naročju, kakor da so ji omrtvele. Zopet se je zdramila, prijela za šivanko in ubadala.

Obleka je bila naréd. Ogledala si jo je in se ji je zdela tako lepa, da ji je vzdrhtelo srce. Ni se mogla upreti izkušnji, oblekla si jo je, le pomeriti si jo je hotela. Pogledala je po sebi; saj je bila, kakor da je bila nji umerjena. In v istem trenutku ni več mislila na Marijo, bila je ko začarana.

Stopila je iz bajte, na sonce, ničesar ni videla razen steze, ki je vodila v Tolmin. V globini je šumela voda, ob straneh so se dvigala strma pobočja, težke veje so se nagibale na pot, pod njimi so ležale sence.

Trikrat se je zgodilo, da je iz mraka pod drevesi stopila Marija in obstala pred Katrico. Prvič jo je gledala proseče, drugič očitajoče, a tretjič žalostno. Dekle je vsakikrat zajechalo v duši.

»Marija, saj vidiš...« je zastokalo in zaprosilo. Tri besede, v njih je ležalo vse, kar je hotelo izraziti. Slà po življenju je bila prevelika, da bi se streznilo in se okrenilo.

In nato se ji Marija ni več prikazala. Katrica je šla dalje, hodila je kot mesečnica, kakor da jo vodi nevidna roka, kateri se ne more ustavljati. Rahla zavest greha ji je kopnela od stopinje do stopinje.

Naslednjega dne je bil v Tolminu semenj. Kmetje, ki so že ob zori prihajali od vseh strani, so našli Katrico ležečo ob cesti, oblečeno le v srajco in spodnjico. Mislili so, da je mrtva. Toda ko so se sklonili nad njo, so opazili, da le spi in se trese od mraza.

»Ali ni to Brinarjeva Katrica?« so se začudili, ko so jo spoznali.

Tedaj se je prebudila. Odprla je oči in vsa zavzeta pogledala okoli sebe. Tako ji je bilo, kakor da se je nenadoma predramila iz sladkih sanj in zagledala bridko resnico.

»Kaj se je zgodilo z menoj?« je zadrhtela.

Navzoči so se ji bili umaknili za korak, zrlili so jo pol s pomilovanjem, a pol z zaničevanjem.

»To moraš ti vedeti, kaj se je zgodilo, da skoraj naga ležiš ob cesti,« so rekli.

Pogledala je po sebi, šele tedaj se je zavedela, da nima več obleke. Od sramu ji je vse pogorelo po životu, z dlanmi si je zakrivala prsi.

»Dajte mi kaj, da se ogrnem!« je zaprosila.

Nihče ji ni hotel dati plašča, da bi se z njim pokrila. Vstala je in hotela oditi, a se je opotekla po cesti.

»Saj ni samo povaljana, tudi pijana je,« se je nekdo zasmeljal.

»To je tista,« je povedal Tolminec, ki je prišel mimo, »sinoči je popivala z beneškimi kramarji. Eden izmed njih se ji je prislinil za ženina, obhajali so divjo svatovščino, še nikoli ni bilo toliko smeha, a ona jim je vse verjela, norica.«

»Jezus, Marija!« je Katrica vzkliknila in sklenila roke; šele v tistem trenutku ji je postala do konca jasna njena lahka vera in grda prevara tujcev. »Tako sladko so govorili, a so mi lagali. Kaj so mi naredili!« je zavpila. »Prekleti naj bodo!« so se ji solze udrle po licih.

»Ni le gola in pijana, zdaj še preklinja,« so rekli sejmarji. »Taki da so angelci prinesli cerkev z Ilovice? Mi pa smo ji verjeli in častili njeno Mater božjo! Fej!« so izpljunili.

Ta in oni ji je bil prej zaviden zaradi dobrega glasu, ki je šel o nji po deželi. Zdaj so z vidnim zadovoljstvom gledali njeno ponižanje.

»Svetnica z Robidja!« so ji vrgli zaničljivo in odšli po svoji poti.

»Joj, kaj sem storila!« se je Katrica zgrudila na kolena.

Prihajali so vedno novi ljudje, upirali v njo svoje poglede in jo zaničevali, kakor hitro so jo spoznali. Tedaj jo je bila popustila slà po življenju, zdramila se je iz omame, očita sta ji bila greh in sramota. Taka ni mogla staršem pred oči. In tudi ne pred obraz Matere božje. Ni ji ukradla le obleke, ki jo je bila v pijanosti izgubila, s svojim vedenjem je tudi ljudi odvrnila od nje.

Napol oblečena, lačna in premrla, ko pijana od obupa in sramote se je opotekla po cesti, ki je vodila v tuje dežele.

Srečala je četo vojakov najemnikov, ki so s svojimi ženami, otroki in pratežem korakali z bojišča na bojišče. Skrila se jim je v grmovje, a so jo bili že uzrlili, med smehom in sirovim norčevanjem so jo privlekli na cesto.

Velik, močan vojak jo je s trdo pestjo rešil iz tujih rok; vsa trepetajoča in hvaležna je nato klečala pred njim.

»Če mi hočeš biti žena, branil te bom,« ji je rekel, ki mu je ugajala po obrazu in po postavi.

Ni se mu upala pogledati v obraz, ni mogla katere reči, le prikimala je. Saj ni imela druge poti, ako ni hotela poginiti. Med poštene ljudi se ni upala, domov ni več smela.

Šele ko mu je bila žena, se mu je zagledala v obličje, ki je bilo vse poraslo, lasje so mu bili skuštrani, in mu je bilo zavezano eno oko.

»Saj si ti,« je dahnila.

Biló ji je, kakor da je pretekla že vrsta let, odkar jo je mladi beneški trgovec objemal v tolminski krčmi in ji prisegal, da bo za vedno njegova. Zdelo se ji je, da je nekaj njegovih potez odkrila na obrazu svojega moža. Kakor da je eden in isti človek, ki ga je zopet srečala po tolikih letih.

»Kdo — ti?« je mož zarenčal. »Menda ni vse v redu v tvoji glavi. Rajši molči in glej, da me boš ubogala, sicer boš tepena.«

»Saj boš tako in tako,« je zinila ženska, ki je stopala za njima.

Katrica je nosila težko bisago, molče hodila za možem vsak dan od ranega jutra do poznega večera.

Tako je stopila v življenje, po katerem je hlepela, četudi si ga je bila drugače naslikala v svojih sanjah.

Leta so tekla.

Četa najemnikov je korakala od severa na jug, od vzhoda na zapad. Danes v to, jutri v drugo smer, kakor jim je ukazovala bojna sreča ali nesreča in volja kneza, ki jih je najemal in plačeval. Bili so težki, nemirni časi. Zdaj so se zapletali v krvave bitke, nastopili so dnevi počitka, tedaj so pili in peli, kockali, pestovali otroke in pretepali žene.

Katrica je do dna okusila to življenje. Noge so se ji obrusile ob kamenju in ji krvavele, udje so jo boleli, kakor da so ji raztepeni. In vsak večer, ko je mož legel utrujen od poti, je ona razpela šotor, nabrala drv, zakurila ogenj in skuhala večerjo. Oblačila se je v ukradene cunje, ki niso bile umerjene njenemu telesu; ni jih slekla, dokler niso razpadle na nji. Prenašala je dež in veter, sneg in točo, toploto in mraz. Res, nihče ji niti z besedo ni smel storiti kaj žalega, bila je v varstvu moža, toda ta jo je pretepal iz gole objesti, kakor za sirovo šalo. Stiskala je zobe in tiho trpela.

Rodila je otroke. Bili so ko lučke, ki so posvetile v njeno brezupno življenje, četudi je z njimi trpela. Ko so drugi počivali, jih je dojila in uspavala, ponoči je bedela nad njimi in jih varovala z lastnim telesom, ker so bili, revčki, izpostavljeni vetru in mrazu. Prišla so leta, ko je enega otroka nosila v naročju, drugega v bisagi, a tretjega je vodila za roko. Starejša dečka sta hodila z očetom. In so še vedno

hodili iz kraja v kraj, iz nemških v laške dežele in nazaj, brez konca in miru.

In ko so se Katri — že davnaj je niso več klicali za Katrico — do-raščajoči otroci izmuznili iz bisage in iz rok, so se začele nesreče. Prišla je bolezen, otroke so napadle koze, vse noči je bedela ob njih in jim stregla s pijačo, a vseh ni mogla rešiti, dva sta ji umrla. Potem je bil najstarejši sin ubit v boju, topovska krogla ga je tako raz-mesarila, da ga skoraj ni bilo prepoznati. Ni pustila, da bi ga drugi pokopali, zagrebla ga je z lastnimi rokami. Drugi sin je bil nemiren ko voda, obdolžili so ga izdaje in postavili pred krvavo sodbo. Nihče ga ni hotel braniti, še oče ne, le ona, mati, je silila pred sodnike, da bi pričala za njegovo nedolžnost, četudi o vsem nič ni razumela, le tako po svojem materinskem občutku. Obsodili so ga na smrt in ga obesili pred njenimi očmi, njegovo telo pa so pustili viseti, da je bingljalo v vetru. Sedem dni in noči ni spala, stala je pod viselcami in s krikom in mahanjem rok odganjala krokarje. Le tako jih je prepričala o svoji ljubezni in jih preprosila, da so ji izročili truplo. Ostala ji je hči, njena najdražja, brhka kot ona, ko je bila še mlada, da je zamamljala vso okolico. Nekega dne ji je ušla z mladim vojakom in postala njegova žena. Katri je bilo hudo, da je izgubila svojega poslednjega otroka, a še hujše ji je bilo, ko je videla, da je hči tepena od svojega moža. »Ne tepi je, rožice,« je vpila za njima, »ne tepi je, da se ne bo zgodaj postarala, ki nič ni zagrešila; bñj rajši moje stare, grešne kosti!« Ni je zapodil vojak in ji rekel, naj molči, hči jo je zapodila. Odslej sta hodili ločeni, niso se več srečale njune poti.

Katra je ostala sama z možem, ki se je bil že postaral, ves je bil osivel, le stežka je nosil orožje in se s trudom vlačil po cestah. Žene ni več pretepal, komaj da je kdaj zarohnel nad njo, bil je od dne do dne slabši, nazadnje je obležal.

»Pusti me, da poginem!« ji je rekel, ko si je dala opraviti okoli njega.

»Ne pustim te,« mu je odgovorila. »Vse življenje sem bila s teboj, varoval si me, zdaj ti bom stregla.«

In se ni ganila od njega. Saj ga vsa ta leta ni ljubila, bila mu je le hvaležna, ker jo je bil pobral na cesti. Toda zdaj, ko je brez moči umiral, ji je bilo hudo, kakor ji ni bilo hudo za nobenim otrokom.

»Pretrd sem bil s teboj,« ji je rekel na zadnjo uro.

»In jaz sem te premalo ljubila,« ga je zgrabila za roko, solze so ji tekale po licih.

In nato je umrl. Ko so ga pokopali, je zasadila drevo na njegov grob. Dvignila se je po poslednjem očenašu in pogledala okoli sebe, tedaj je spoznala, kako čisto sama je na svetu.

Šla je k vodi in se pogledala v zrcalu valov, začudila se je, tako zelo se je bila spremenila. Telo se ji je upognilo, lasje so ji osiveli, obraz ji je bil ves posejan z gubami. Bila je starka. Nihče več bi ne mogel v nji spoznati Brinarjeve Katrice.

Vsa tista leta se je izogibala misli na dom, pot je nikoli ni privedla skozi domačo deželo. Tedaj, ko je ostala sama ko sirota, se ji je prebudilo hrepenenje po domačih gorah in dolinah. Čutila je, da se ji bliža smrt. Rada bi umrla doma. Zdaj je ljudje ne bodo več spoznali, da bi jo zaničevali, morda ji je tudi Marija odpustila.

Pretekla sta dva meseca. Na Tolminsko je pridrsala sivolasa beračica, ki se je sključena v dve gube naslanjala na palico, čez ramo ji je visela mršava bisaga, v rokah je nosila molek. Na večer se je ustavila v kaki hiši, legla po klopi in zaspala, zarana se je odpravila dalje. In bolj ko se je bližala Tolminu, topleje so ji oči objemale vrhove, pobočja in grape, zdelo se je, da pozdravlja vsako skalo, vsako drevo. Na ustnice ji je legel nasmeh.

»Kaj pa Marija z Robidja?« se je upala vprašati, ko je bila že v Tolminu.

Ljudje so se spogledali, se čudno namrdnili, dolgo ji niso odgovorili. Katra ni vedela, le slutila je, da od tistega davnega dne, ko je bila ona obležala ob cesti, ni bilo več romarja h kapeli na sleme. Če je kdo le imenoval ta kraj in njo, Katrico, so se spačili v obraz in izpljunili.

»Žena, odkod pa ste?« so ji slednjič rekli. »Govorica vas izdaja, da ste iz naših krajev, pa zopet niste, ako tega ne veste...«

Preplašila se je in ni več vpraševala, grenkost ji je kanila v dušo.

Napotila se je v svojo rodno samoto. Ob vsaki skali, ob vsakem studencu je obujala spomine. Bajta je bila prav tako ubožna kot nekdanj, ne na nji ne okoli nje se nič ni spremenilo. V izbi je našla ljudi, nobenega izmed njih ni na prvi pogled spoznala. Da, to je brat, ki se je bil medtem oženil. Tista ženska tam je njegova žena. Njuni otroci so že skoraj odrasli.

Začudili so se ji, zakaj redek je bil berač, ki je stopil v tisto samoto, a so jo povabili k skledi in ji ponudili prenočišče.

»Le odpočila se bom nekoliko,« je rekla in sedla.

Ozirala se je po vseh kotih, solze so ji navrele v oči, a ni se dala spoznati.

»Kje pa sta oče in mati?« je slednjič vprašala.

»Še bi lahko živela,« ji je odgovoril brat, »a sta zgodaj umrla zaradi sramote in žalosti, ki jima jo je bila naredila hči in nato izginila, da nihče ne ve zanjo, ali je še živa ali je že mrtva.«

Starka si je otrnila solzo in zmolila očenaš.

»In Mati božja z Robidja?« je dalje vprašala. »Že dolgo me ni bilo v teh krajih, vse mi je neznano, kakor da sem se včeraj rodila.«

»Kapela še stoji, le soha je izginila. Marije nihče več ni hotel častiti, zato je zapustila Robidje, pravijo, in odšla po svetu.«

Katra je začela jokati.

»Zakaj jočete?« so se domači začudili.

»Le tako,« je rekla in v duši zatrdno sklenila, da se ne bo izdala. »Ne vem, zakaj mi je tako težko pri srcu,« si je obrisala solze.

Bilo ji je tako težko in bridko, da bi bila najrajši pri priči umrla. Preden je nastal večer, se je dvignila in odšla h kapeli, ki je napol podrtá stala med grmovjem. Bala se je dvigniti oči, zakaj mislila je, da bo zagledala mrtvo praznino. A glej, v kapeli je stala nekdanja soha Matere božje, o kateri so zdaj trdili, da je odšla z Robidja in hodi po svetu.

Starka je vztrepetala, pala na kolena in sklenila roke. In tedaj se je iznenada, postoterjeno zavedela vsega gorja, ki ga je užila tista leta. Nikoli prej ni tožila, zdaj, pred Marijo, se ji je presunljiva tožba izvila iz srca.

»Marija, ali sem res vse to zaslužila?« je zaječala.

»Sama si hotela v življenje,« ji je dejala Marija.

Žena si ni upala dvigniti oči. Trkala se je na prsi, kakor da stokrat in stokrat prevzema vso krivdo za svoje trpljenje.

»Odpusti mi, Marija! Ali si mi odpustila?«

»Katica!«

Katra je dvignila pogled, Marija jo je bila poklicala. Od začudenja je široko odpirala oči. Soha je bila oblečena v tisto obleko, v kateri je bila ona pred davnimi leti odšla v Tolmin in v življenje. Nasmeh na Marijinem obrazu ji je pravil, da ji je že zdavnaj vse odpuščeno. Prevzelo jo je tako močno čustvo hvaležnosti, da so se ji udrle solze po uvelih licih, zgrudila se je na zemljo in umrla.

Marija je stopila iz kapele in ji zatisnila veke, preden je zopet odšla po svetu. Nebo se je odprlo, angelci so prihiteli po zlati stezi in Katro oblekli v modro obleko, ki jo je nosila Marija. Zdaj je bila ko nevesta.

Ko so jo naslednjega jutra našli mrtvo, svatovsko oblečeno, mlado ko tedaj, ko jo je bil zmotil zlodej, je niso takoj spoznali. Le počasi se jim je odkrilo, da je to tista starka, ki je ob spominih pretakala solze, da je to Katica, ki se je vrnila.

Nihče ni dvomil o novem čudežu, pokopali so jo z velikimi častmi. Marijina soha pa je za vedno izginila z Robidja. Kapela je polagoma razpadla. Danes se ne pozna več mesto, kjer je nekdanj stala.